

УДК 639.3

DOI <https://doi.org/10.32782/wba.2025.1.13>

СУЧАСНИЙ СТАН АКВАКУЛЬТУРИ В УКРАЇНІ

Поручинська І. В. – к. геогр. н., доцент,

Поручинський В. І. – к. геогр. н., доцент,

Куцевич А. М. – студент,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

rinaporuchyncka@gmail.com

У статті проаналізовано аквакультуру як один із найбільш динамічних секторів виробництва харчових продуктів у світі, що відіграє ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки. Визначено типи водних об'єктів, які можна використовувати в аквакультурі. З'ясовно, що основними напрямками галузі є товарна аквакультура, відтворення водних біоресурсів та надання рекреаційних послуг. Також зазначено види фермерських господарств, які спеціалізуються на рибництві та аквакультурі, за типами та масштабами діяльності. Визначено, що завдяки багатству природних ресурсів, високому рівню людського капіталу та освітнього потенціалу, Україна має всі передумови для успішного розвитку аквакультури. При цьому можна не лише задовольнити внутрішні потреби, але й активно виходити на міжнародні ринки. Здійснено короткий аналіз водойм, а саме їх загальну кількість та площу, які можна використовувати для ведення аквакультури в Україні. Охарактеризовано динаміку споживання риби в Україні у порівнянні з іншими країнами. Проаналізовано вплив військового вторгнення рф на розвиток галузі і його наслідки. Здійснено порівняльний аналіз обсягів вилову риби та інших водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах та на континентальному шельфі України за 2022, 2023 та 2024 роки. Визначено регіони-лідери за виробництвом продукції аквакультури. З'ясовано, що важлива роль у розвитку рибогосподарської галузі належить науковому супроводу, який включає впровадження у виробництво селекційних досягнень, ефективних та ресурсоощадних технологій для відтворення і вирощування різних видів риб. Зазначено основні рибовідтворювальні комплекси, які зараз ведуть свою діяльність в Україні. Проаналізовано особливості експорту риби та рибної продукції. Виділено основні проблеми, що стримують розвиток галузі та зазначено перспективи її розвитку.

Ключові слова: аквакультура, водні біоресурси, рибогосподарські об'єкти, рибна продукція, водні об'єкти.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими або практичними завданнями. Зростання попиту на рибу спостерігається як глобальний тренд. Проте обсяги промислового вилову залишаються стабільними або навіть демонструють певне зниження, оскільки на цей сектор накладаються різноманітні обмеження. У зв'язку з цим підвищується значення продукції аквакультури, а риба набуває статусу цінного експортного ресурсу. Стрімкий розвиток аквакуль-

тури значною мірою зумовлений активною діяльністю країн Азії. У цьому регіоні безперервно зростає обсяги виробництва цінної та делікатесної продукції, що задовольняє потреби глобалізованого світового ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню аквакультури присвячені праці багатьох зарубіжних та українських науковців таких, як С. Спотт, Я. Брайнбалле, Ю. Шарило, В. Герасимчук, О. Гончарова, П. Кутіщев, Н. Вдовенко, О. Лук'яненко, Н. Сіненко, О. Сінкевич, І. Співак, А. Семенов, М. Павленко та інші. Проте, на сьогодні багато аспектів розвитку галузі лишаються недостатньо дослідженими, а деякі з них вимагають постійного аналізу та моніторингу.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз стану та сучасних тенденцій розвитку аквакультури, як важливої галузі сільського господарства в Україні.

Матеріали і методи дослідження. Вихідними матеріалами стали статистичні дані Державної служби статистики України, Української Міністерства аграрної політики та продовольства України, Асоціації українських імпортерів риби та морепродуктів, Державного агентства України з розвитку меліорації, рибного господарства та продовольчих програм. Основними методами, які були використані при написанні статті були статистичні, аналізу, синтезу, узагальнення, порівняння тощо.

Результати досліджень. Аквакультура представляє собою розведення та вирощування водних організмів, таких як риби, ракоподібні, молюски та водорості. Це може здійснюватися як у природних, так і в штучно створених водоймах, а також на спеціалізованих морських плантаціях.

За способом застосування в аквакультурі водних об'єктів або водних ресурсів розрізняють орендовані водні об'єкти, рибогосподарські технологічні водойми, акваторії, садкові господарства, установки замкненого водопостачання [16].

Аквакультура поділяється за основними напрямками:

- товарна (вирощування риби з її подальшою реалізацією);
- відтворення водних біоресурсів (заселення гідробіонтів у водойми для підтримання або відновлення їх популяції та відновлення запасів риби);
- надання рекреаційних послуг (організація відпочинку, розвиток зеленого туризму, тощо).

Фермерські господарства, що спеціалізуються на рибництві та аквакультурі, можуть відрізнятися за типами й масштабами діяльності [13]:

- традиційні рибницькі господарства, які вирощують рибу у природних водоймах із мінімальним втручанням у природні умови. Найпоширенішими видами при цьому є короп, товстолоб, щука та інші.

– комерційні аквакультурні ферми, на яких створюються контрольовані умови для вирощування риби, молюсків і ракоподібних. Це можуть бути спеціалізовані ферми для таких видів, як лосось, форель, креветки, устриці.

– системи рециркуляції води (RAS) – сучасні технологічні установки, що забезпечують суворий контроль параметрів середовища вирощування.

Аквакультура є найбільш динамічним сектором виробництва харчових продуктів у світі та відіграє ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки, адже, на відміну від рибальства, яке залежить від сезонності уловів, вона дозволяє безперервно постачати продукцію на ринки [4].

Завдяки багатству природних ресурсів, високому рівню людського капіталу та освітнього потенціалу, Україна має всі передумови для успішного розвитку аквакультури. Вона здатна не лише задовольнити внутрішні потреби, але й активно виходити на міжнародні ринки. Україна володіє значним потенціалом для розвитку аквакультури. Загальна площа водних територій в Україні становить майже 1,3 мільйона гектарів. На її території знаходиться приблизно 73 тисячі річок, близько 40 тисяч озер, понад 400 тисяч ставків і більше ніж 1000 водосховищ [9].

Проте, на сьогодні в Україні аквакультура займає лише 27 % виробництва рибної продукції, тоді як у світі цей показник перевищує 51 %. Аквакультура охоплює майже більше шести тисяч водойм, здатних забезпечити виробництво до 98 тисяч тонн риби (таблиця 1). Однак, незважаючи на значний потенціал рибного господарства, його діяльність здебільшого залишається хаотичною [11].

Таблиця 1. Водойми, що використовуються для ведення аквакультури в Україні

Тип водойми	Кількість, од	Площа, га
Ставки	6039	676833,26
в т.ч		
вирощувальні I і II порядку	1828	19954,93
нагульні	1995	645816,71
нерестові	596	189,40
маточні	270	585,31
зимувальні	980	909,45
карантинні	74	392,55
інші	296	8984,91
Садки у прісних водоймах	489	468,13
Разом	6528	677301,39

Джерело: [5]

Середньостатистичний українець споживає близько 15 кг риби на рік, тоді як ООН та ВООЗ рекомендують мінімум 20 кг, а середня цифра за 2020-й у світі – 21,2 кг. Наприклад, кожен мешканець Норвегії в середньому з'їдає 66 кг риби, а житель Португалії – 62 кг. За даними аналітиків Асоціації українських імпортерів риби і морепродуктів (UIFSA), загальне споживання риби в Україні минулого року склало 330 тисяч тонн (рисунк 1).

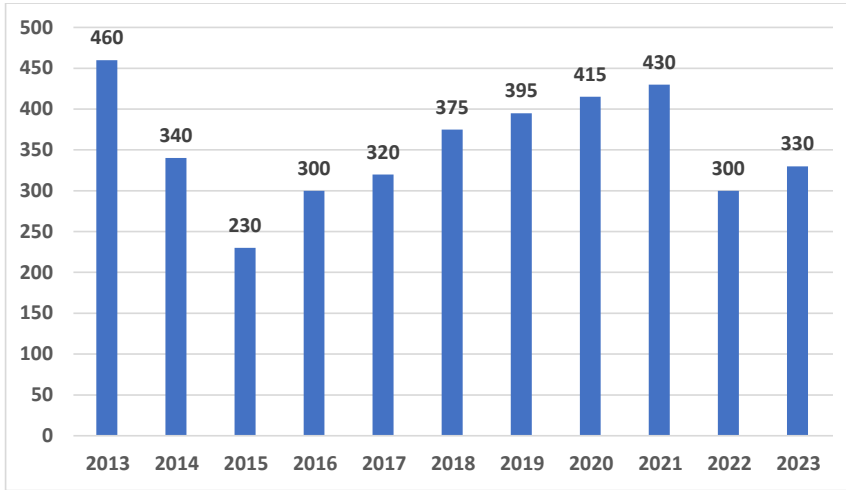

Рис. 1. Динаміка обсягів споживання риби в Україні

Більше 85 % всієї рибної продукції, яка споживається українцями, становить імпорт. Найбільшими імпортерами є Норвегія, Ісландія, США, Канада, Естонія [15].

Внаслідок військового вторгнення РФ, значного негативного впливу зазнав як загальний вилов водних біоресурсів, так і аквакультура зокрема. Часткове або повне обмеження навігації на великих рибогосподарських водоймах України стало одним із ключових чинників, що вплинули на обсяги промислового рибальства. Зокрема, рибний промисел у Азовському та Чорному морях опинився майже повністю заблокованим, за винятком окремих ділянок, розташованих у межах Миколаївської та Херсонської областей. У підсумку, діяльність на рибогосподарських водоймах та континентальному шельфі України зазнала серйозних обмежень. Так, у 2022 році обсяг виробництва аквакультури становив всього 10,6 тис. тонн, що на 67 % менше порівняно з 2021 роком (таблиця 2).

Таблиця 2. Обсяги вилову риби та інших водних біоресурсів у рибогосподарських водних об'єктах та на континентальному шельфі України

Рибогосподарські водні об'єкти	Виллов риби та інших біоресурсів, тонн	
	на 01.01.2022	на 01.01.2023
Чорне море	8305,0	75,8
Азовське море	4482,4	24,1
Причорноморські лимани	143,8	85,4
р. Дунай	521,6	65,2
Пониззя Дністра з лиманом та Кучурганське водосховище	1440,3	1308,7
Дніпровсько-Бузька естуарна система	2573,6	137,1
Водосховища Дніпра	12864,6	8338,5
в т.ч		
Київське	659,8	454,8
Канівське	783,8	631,3
Кременчуцьке	5843,0	5673,4
Кам'янське	2126,0	1248,5
Дніпровське	1078,3	140,5
Каховське	2373,7	190,0
Інші водойми	149,6	17,8
Разом	30480,9	10052,5

Джерело: [1]

У 2023 році підприємства рибної галузі України збільшили загальний вилов риби та інших водних біоресурсів на 13 % у порівнянні з 2022 роком, у тому числі обсяг виробництва аквакультури збільшився до 11,2 тис. тонн.

Держрибагентство інформує, що за результатами роботи галузі рибництва у 2024 році обсяг виробництва продукції аквакультури досяг 18,6 тисяч тонн, що на 22 % більше порівняно з попереднім періодом. Лідерами у виробництві є Черкаська область (4400 т), Львівська (1543 т), Хмельницька (1517 т), Кіровоградська (1456 т) та Сумська (1403 т). В аквафермах найпоширенішими видами риб для вирощування стали короп (8,9 тис. т), товстолоб (4,4 тис. т), судак (1,9 тис. т), білий амур (0,6 тис. т), лососеві (0,4 тис. т), сомові (0,3 тис. т), щука (0,2 тис. т). Крім того вирощували також райдужну форель – 305 тонн, кларієвого сома – 192 тонни, щуку – 177 тонн, судака – 580 тонн, стерлядь – 12 тонн, американського голяця – 86 тонн тощо.

Найбільший обсяг товарної продукції в аквакультурі було вироблено у ставах, який становив 14,8 тисячі тонн. Установки замкнутого водопостачання забезпечили вирощування 282 тонн, у резервуарах і басейнах – 185 тонн, а в садках – 54 тонни. Крім того, було виготовлено 3,2 тонни харчової ікри [5].

Важливу роль у розвитку рибогосподарської галузі відіграє науковий супровід, який включає впровадження у виробництво селекційних досягнень, ефективних та ресурсоощадних технологій для відтворення і вирощування різних видів риб. До сфери управління Держрибагентства належать такі державні рибовідтворювальні комплекси: ДУ «Херсонський виробничо-експериментальний завод по розведенню молоді частикових риб» (Херсонська область), ДУ «Виробничо-експериментальний Дніпровський осетровий рибовідтворювальний завод імені академіка С. Т. Артющика» (Херсонська область) та ДУ «Рибоводний форелевий завод «Лопушно» (Чернівецька область). Завод «Лопушно» щороку вирощує понад 200 тисяч молоді рідкісних видів риб, серед яких струмкова форель, харіус європейський та дунайський лосось, для подальшого випуску у річки Карпатського регіону [2].

На сьогодні в Україні ці підприємства залишаються єдиними, що цілеспрямовано займаються штучним відтворенням аборигенних видів риб. В умовах сьогодення діяльність цих державних заводів набуває особливого значення, адже Херсонський виробничо-експериментальний завод наразі розташований на території Херсонської області, яка офіційно не має статусу тимчасово окупованої, проте перебуває під контролем окупаційних сил. У свою чергу, функціонування Дніпровського заводу було ускладнене через постійні обстріли [2].

Знищення Каховської ГЕС 06 червня 2023 року продовжує завдавати значної шкоди рибному господарству України. Зокрема, було повністю затоплено єдиний в країні державний осетровий завод, який функціонував з 1984 року та забезпечував відтворення осетрових видів риб.

Однією з головних перешкод, що стримують розвиток галузі, є недостатній розвиток широкого ринку збуту рибної продукції як в межах України, так і за кордоном. На сьогодні для експорту живої риби доступні ринки Азербайджану, Ізраїлю, Іраку, Катару, Молдови, Сербії, Таджикистану, Туркменістану та Узбекистану. Рибна продукція також постачається до цих країн, а додатково – до держав ЄС, Великобританії та Саудівської Аравії. Експорт ракоподібних, молюсків та іншої промислової продукції орієнтований на Молдову, Узбекистан і Туркменістан. Паралельно триває робота над відкриттям нових ринків, таких як Канада, Бразилія, Китай, Туреччина, Оман та Об'єднані Арабські Емірати. Відкриття ринків країн – членів ЄС є пріоритетним для експорту української рибної продукції [15].

Висновки. В Україні існують усі передумови для нарощення виробництва водних біоресурсів. Важливо впроваджувати у виробничий процес сучасні селекційні розробки іхтіологів, а також ресурсоощадні технології, спрямовані на відтворення та вирощування різних видів риби. Застосування сучасних технологій у рибництві здатне значно поліпшити умови утримання та підвищити продуктивність. Автоматизовані системи моніто-

рингу та управління сприятимуть створенню оптимальних умов для росту риби, а також мінімізують можливі втрати.

CURRENT STATUS OF AQUACULTURE IN UKRAINE

Poruchynska I. V. – Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor,

Poruchynskyi V. I. – Candidate of Geographical Sciences, Associate Professor,

Kutsevich A. M. – Student,

Lesia Ukrainka Volyn National University,

rinaporuchyncka@gmail.com

The article analyzes aquaculture as one of the most dynamic food production sectors in the world, which plays a key role in ensuring food security. The types of water bodies that can be used in aquaculture are identified. It is clear that the main directions of the industry are commercial aquaculture, reproduction of aquatic bioresources and provision of recreational services. It also indicates the types of farms specializing in fish farming and aquaculture, by type and scale of activity. It was determined that, thanks to the wealth of natural resources, high level of human capital and educational potential, Ukraine has all the prerequisites for the successful development of aquaculture. At the same time, it is possible not only to satisfy domestic needs, but also to actively enter international markets. A brief analysis of water bodies, namely their total number and area, which can be used for aquaculture in Ukraine, was carried out. The dynamics of fish consumption in Ukraine in comparison with other countries was characterized. The impact of the Russian military invasion on the development of the industry and its consequences was analyzed. A comparative analysis of the volume of fish catches and other aquatic bioresources in fishery water bodies and on the continental shelf of Ukraine for 2022, 2023 and 2024 was carried out. It was found that an important role in the development of the fisheries industry belongs to scientific support, which includes the introduction into production of breeding achievements, effective and resource-saving technologies for the reproduction and cultivation of various species of fish. The main fish breeding complexes currently operating in Ukraine are indicated. The peculiarities of fish and fish product exports are analyzed. The main problems that hinder the development of the industry are highlighted and the prospects for its development are indicated.

Keywords: aquaculture, aquatic bioresources, fishery facilities, fish products, water bodies.

ЛІТЕРАТУРА

1. Аквакультура під час війни: приховані резерви. URL: <https://ukraine-oss.com> (дата звернення 20.03.2025).
2. Аквакультура, як один із напрямів реалізації державної політики у галузі рибного господарства. URL: <https://nubip.edu.ua/node/129885> (дата звернення 20.03.2025).
3. Вдовенко Н. М., Павленко М. М., Сіненко І. О. Організаційно-економічні засади розвитку рибальства й аквакультури в Україні. *БізнесІнформ*. 2020. № 4. С. 221-228.

4. Державний комітет статистики України. Офіційний сайт. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 21.03.2025).
5. Звіт про аквакультуру за 2023 рік. URL: https://darg.gov.ua/files/26/02_28_aqua.pdf (дата звернення 21.03.2025).
6. Радько В. І., Присяжнюк Н. М., Федорук Н. М. Інноваційний розвиток виробництва аквакультури в Україні. *Агросвіт*. 2024. № 6. С. 44-50.
7. Корман, І. І. Сучасний стан та перспективи розвитку вітчизняного ринку риби та рибопродуктів. *Підприємництво та інновації*. 2020. Вип. 12. С. 49-54.
8. Лук'яненко О. Д. Потенціал рибальства в глобальній економіці. *Вісник Хмельницького національного університету. Сер.: Економічні науки*. 2020. № 4. Том 2. С. 7-12.
9. Миськовець Н. П. Аналіз сучасного стану та перспективи розвитку рибного господарства України. *БізнесІнформ*. 2020. № 3. С. 104-111.
10. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/> (дата звернення 22.03.2025).
11. Показники аквакультури в Україні далекі від світових. URL: <https://agroportal.ua/news/zhivotnovodstvo/pokazniki-akvakulturi-v-ukrajini-daleki-vid-svitovih> (дата звернення 22.03.2025).
12. Про аквакультуру в умовах війни. URL: https://darg.gov.ua/_pro_akvakuljturu_v_umovah_0_0_0_12275_1.html (дата звернення 23.03.2025).
13. Розвиток рибництва та аквакультури в Україні. URL: <https://osvitafrp.com.ua/2025/02/19/rozvytok-rybnytstva-ta-akvakultury-v-ukraini/> (дата звернення 24.03.2025).
14. Сіненко І. О. Організаційні та економічні механізми регулювання рибальства та аквакультури. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. № 4(16), 122-130.
15. Українська Асоціація аграрного експорту. URL: <https://uaexport.org/> (дата звернення 25.03.2025).
16. Шарило Ю. Є., Вдовенко Н. М., Федоренко М. О. Сучасна аквакультура: від теорії до практики. Практичний посібник. К.: «Простобук», 2016. 119 с.

REFERENCES

1. *Akvakultura pid chas viiny: prykhovani rezervy* [Aquaculture during war: hidden reserves]. URL: <https://ukraine-oss.com> (date of application 20.03.2025). [in Ukrainian].
2. *Akvakultura, yak odyin iz napriamiv realizatsii derzhavnoi polityky u haluzi rybnoho hospodarstva* [Aquaculture as one of the areas of implementation of state policy in the field of fisheries]. URL: <https://nubip.edu.ua/node/129885> (date of application 20.03.2025). [in Ukrainian].

3. Vdovenko N. M., Pavlenko M. M., Sinenok I. O. (2020). *Orhanizatsiino-ekonomichni zasady rozvytku rybalstva y akvakultury v Ukraini* [Organizational and economic principles of fisheries and aquaculture development in Ukraine]. *BiznesInform*, 4, 221-228. [in Ukrainian].
4. *Derzhavnyi komitet statystyky Ukrainy. Ofitsiyni sait* [State Statistics Committee of Ukraine. Official website]. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (date of application 21.03.2025). [in Ukrainian].
5. *Zvit pro akvakulturu za 2023 rik* [Aquaculture Report 2023]. URL: https://darg.gov.ua/files/26/02_28_aqua.pdf (date of application 21.03.2025). [in Ukrainian].
6. Radko V. I., Prysiazhniuk N. M., Fedoruk N. M. (2020). *Innovatsiyni rozvytok vyrobnytstva akvakultury v Ukraini* [Innovative development of aquaculture production in Ukraine]. *Ahrosvit*, 6, 44-50. [in Ukrainian].
7. Korman, I. I. (2020). *Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku vitchyznianoho rynku ryby ta ryboproduktiv* [Current state and prospects for the development of the domestic market of fish and fish products]. *Pidpriemnytstvo ta innovatsii*, 12, 49-54. [in Ukrainian].
8. Lukianenko O. D. (2020). *Potentsial rybalstva v hlobalnii ekonomitsi* [The potential of fishing in the global economy]. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ser.: Ekonomichni nauky*, 4(2), 7-12. [in Ukrainian].
9. Myskovets N. P. (2020). *Analiz suchasnoho stanu ta perspektyvy rozvytku rybnoho hospodarstva Ukrainy* [Analysis of the current state and prospects for the development of the fisheries industry in Ukraine]. *BiznesInform*, 3, 104-111. [in Ukrainian].
10. *Ministerstvo aharnoï polityky ta prodovolstva Ukrainy* [Ministry of Agrarian Policy and Food of Ukraine]. URL: <https://minagro.gov.ua/> (date of application 22.03.2025). [in Ukrainian].
11. *Pokaznyky akvakultury v Ukraini daleki vid svitovykh* [Aquaculture indicators in Ukraine are far from global ones]. URL: <https://agroportal.ua/news/zhivotnovodstvo/pokazniki-akvakulturi-v-ukrajini-daleki-vid-svitovih> (date of application 22.03.2025). [in Ukrainian].
12. *Pro akvakulturu v umovakh viiny* [On aquaculture in times of war]. URL: https://darg.gov.ua/_pro_akvakuljrturu_v_umovah_0_0_0_12275_1.html (date of application 23.03.2025). [in Ukrainian].
13. *Rozvytok rybnytstva ta akvakultury v Ukraini* [Development of fish farming and aquaculture in Ukraine]. URL: <https://osvitafp.com.ua/2025/02/19/rozvytok-rybnytstva-ta-akvakultury-v-ukraini/> (date of application 24.03.2025). [in Ukrainian].
14. Sinenok I. O. (2021). *Orhanizatsiini ta ekonomichni mekhanizmy rehuliuвання rybalstva ta akvakultury* [Organizational and economic mechanisms for regulating fisheries and aquaculture]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, 4(16), 122-130. [in Ukrainian].
15. *Ukrainska Asotsiatsiia aharnoho eksportu* [Ukrainian Agricultural Export Association]. URL: <https://uaexport.org/> (date of application 25.03.2025). [in Ukrainian].
16. Sharylo Yu. Ye., Vdovenko N. M., Fedorenko M. O. (2016). *Suchasna akvakultura: vid teorii do praktyky* [Modern aquaculture: from theory to practice]. Kyiv. «Prostobuk». [in Ukrainian].